

Közösségi bankok lehetséges szerepe a pénzügyi rendszer stabilizálásában

© Kovács Kristóf

HuncargoControl Zrt., Budapest

kovacs kristof@yahoo.com

A 2008-ban csúcsosodó pénzügyi-gazdasági krízis számos kérdéssel szembesített, illetve azóta is folyamatosan szembesít bennünket. A hivatalos magyarázat bonyolult, átláthatatlan pénzügyi hitelkonstrukciók, újracsomagolt, értékpapírosított hitelek mögött elfogyó - vagy soha ott nem lévő - fedezet kiváltotta bajról szólt. Ezt az indoklást kicsit messzebről vizsgálva könnyen eljuthatunk az alábbi kérdésekig: vajon igaz-e az az állítás, mely szerint a válság mélyén gyökerező ok éppen az, hogy a pénzügyi rendszer - önálló életre kelve - egyre kevésbé tölti be eredeti funkcióját, a gazdasági "vérkeringés" szerep betöltésén keresztül a társadalom jólétének biztosítását? Vajon helyes-e az, hogy a gazdasági rendszer ingerküszöbét a pénzen, a pénzszerzésen túl más szempontok már egyáltalán nem vagy csak alig képesek megugrani? A bonyolult pénzügyi konstrukciók, a szerencsejáték szervezésre emlékeztető kereskedési rendszerek, valós gazdaságtól elszakadó pénzügyi "felhő" kialakulása vajon nem indikátorai-e annak, hogy a pénzügyi rendszer mára szinte teljesen öncélúvá, ezáltal jelenlegi formájában fenntarthatatlanná vált?

Közösségi bankok

A közösségi banki működés szellemisége arra világít rá, hogy a modern gazdasági tevékenység profitszerzésre kihegyezett, egyedüli motivációja tulajdonképpen egy degradáció eredménye, amely a humán társadalom kívánatos célrendszeréhez hatékony megoldást az egyén és a közösség számára egyaránt jól működő mechanizmust kínálni nem képes.

A közösségi (más néven fenntartható vagy etikus) bankok olyan pénzügyi intézmények, amelyek esetében a profitérdekeltségen túl a közösségi célok szolgálata is megjelenik. A közösségi pénzügyi intézmény általánosabb és pontosabb megfogalmazás lenne - különösen a sok, ebbe a kategóriába sorolható takarékszövetkezet léte miatt -, azonban az egyszerűség kedvéért a szakirodalmat követve használok mégis a közösségi bank fogalmat.

Néhány jellemző a közösségi banki sajátosságokról (a kizárólagosság és teljesség igénye nélkül):

1. *A betétesek és a hitelesek között kapcsolatteremtés.* Olyan banki konstrukciók kidolgozására törekednek, ahol a betétes láthatja, hogy mire fordítják a pénzét. Információt kaphat a hitelesekről, és adott esetben dönthet arról, hogy mely kör, vagy akár konkrétan mely hitelfeltevőre kívánja bízni megtakarításait.

2. *Fokozott átláthatóság.* A kötelező adatokon túl, nagyobb részletességgel és gyakorisággal, valamint szélesebb kör számára igyekeznek fokozottan transzparenssé tenni a működésüket.

3. *Részvényesek, ügyfelek, alkalmazottak és partnerek bevonása a döntéshozatalba.* Az egyes közösségi bankok vezetése eltérő mértékben, különböző szinteken és témákban ugyan, de igyekszik a döntéshozatalba bevonni a bankhoz valamilyen módon kapcsolódó csoportok képviselőit.

4. *Befektetési tevékenység esetében a megkérdőjelezhető vagy meghatározhatatlan célú pénzhelyezés elutasítása.* Ezek az úgynevezett negatív szűrők, ilyenek például fegyvergyártásban működő, dohányipari termékek- vagy genetikailag módosított élelmiszerek előállításával foglalkozó cégek finanszírozásától való elzárkózás.

5. *Közösségi szempontból hasznos célok preferálása.* Pozitív szűrők alkalmazása, mint például környezetvédelem, kutatás-fejlesztés, egészségügy, kultúra. A befektetési politikában megjelenő szűrőknek való megfelelésről - a fentiek szerint - gyakran szélesebb kör dönt.

6. *Innovatív civil pénzügyi megoldások támogatása.* Különleges, más pénzügyi intézményekre nem jellemző közösségépítő megtakarítási-befektetési és hitelezési formák jellemzik a területet.

A szektor Európa-szerte dinamikus növekedésnek indult a 2008-ban beköszöntő pénzügyi-gazdasági válság után. A legnagyobb európai közösségi bank, a Triodos Bank által kezelt ügyfélszámlák száma 2007 óta megháromszorozódott, az adózott eredménye 9 millió EUR-ról 17,3 millió EUR-ra (2011) növekedett (<http://www.triodos.com>). A második legnagyobb a németországi székhelyű, 1974-ben alapított GLS Bank, melynek mérlegfőösszege az elmúlt tíz évben tízszeresére növekedett, 2007 óta megháromszorozódott (<http://www.gls.de>).

A terület különösen érzékeny a napjainkban egyre gyakoribbá váló bankbotrányokra: napvilágra kerülésük után általában megugrik a közösségi szemléletben működő bankok ügyfélszáma és forgalma. Illusztrálásul: a 2012-es LIBOR-manipulációs botrány kirobbanását követő egy hét alatt a brit Co-operative Bank által vezetett folyószámlák száma 40%-kal, két héten belül a Triodos Bank online megtakarítási számláinak forgalma 51%-kal, míg a Charity Bank webforgalma 500%-kal növekedett (Banking Skandal..., 2012).

A folyamatot magyarázó néhány fontosabb tényező:

- kézzelfogható, nem pénzügyi jellegű értékteremtés támogatása;
- a hagyományos bankokba vetett bizalom zuhanása, csalódottság;
- átgondolt hitelezési politika értékévé válása;
- átlátható működés;
- kapcsolatteremtés igénye a betétesek és a hitelesek között;
- közösségi rendezvények szervezése;
- ügyfélbarát hozzáállás.

A szektor mérete azonban a közelmúlt dinamikus növekedése ellenére csekély, mintegy 12md EUR (<http://www.europeanfinancialreview.com/?p=4598>), amit jól érzékeltet az alábbi adat: a 10 legnagyobb európai bank összesített eszközértéke 16.400 milliárd EUR, ugyanakkor 100 milliárd EUR alatt nem lehetett bekerülni a 40 legnagyobb európai bank közé (2011) (<http://www.relbanks.com/top-european-banks/assets>).

Közösségi bankok a válságkezelésről

Az európai közösségi bankok több területen egymással is együttműködnek. Jó példa erre nyolc intézmény közös állásfoglalása, mely a 2008-as válság elemzésével és ajánlások tételével foglalkozott. A pénzügyi rendszer reformja érdekében szükséges, legfontosabb teendőket hét pontban fogalmazták meg (Vandemeulebroucke, Beck & Kaufer, 2010):

1) *Pénzügyi spekuláció háttérbe szorítása.* A pénzügyi szolgáltatóknak a jövőben sokkal inkább a valós gazdaságra kell koncentrálniuk a spekuláció és pénzügyi eszközök tranzakciói helyett, melyek semmilyen társadalmi értékkel nem bírnak. Ez csak akkor valósulhat meg, ha nem vesznek részt konkrét befektetésekhez nem köthető pénzügyi eszközök promóciójában.

2) *Ingtalanbuborékok kialakulásának megakadályozása.* A világ nagy részén szembesülni kellett az ingatlanárak jelentős károkat okozó emelkedésével. Következésképpen, a rendszerszintű kockázatok alacsonyan tartásához a fogyasztói árak kordában tartására irányuló erőfeszítések kiterjesztése indokolt lenne az ingatlanok piacára is.

3) *Adóparadicsomok bezárása.* A nemzetközi közösségnek lépéseket kell tennie az offshore pénzügyi centrumokkal és az adóparadicsomokkal szemben. Elfogadhatatlan, hogy még mindig adót lehet elkerülni az egyes országok szabályozási különbségeinek kihasználásával. A gazdasági válság alatt a kormányok, pontosabban az adófizetők a világon csaknem mindenhol jelentős szerepet vállaltak a pénzügyi szektor megmentésében, pedig ezeknek az összegeknek lett volna helyük más, közösségi szempontból fontosabb befektetésekben is. A fenti intézkedések megtétele a társadalom fenntartásához elengedhetetlen adóbázis biztosítása érdekében mindenképpen szükséges.

4) *Pénzügyi intézmények méretének csökkentése.* Megengedhetetlen, hogy egyes intézmények akkorára nőjenek, hogy krízisek beköszöntekor összeomlásuk az egész világ pénzügyi rendszerét magával sodorja.

5) *Objektivitás erősítése.* A válság során bebizonyosodott, hogy a hitelminősítő intézetek nagyot tévedtek besorolásaikkal, ami indokoltá tenné hatósági felügyeletüket.

6) *Átláthatóság fokozása.* A pénzügyi tranzakciók átláthatóságának szabályait az itt lefektetett követelmények szellemében kell megalkotni. Fontos, hogy az ügyfelek hosszú távú érdekei előnyt élvezzenek a rövid távú profitérdekekkel szemben. Nem tartják azonban szerencsésnek, ha az átfogó szabályozás szükségtelen többletterhet ró a piaci szereplőkre. Véleményük szerint a Basel szabályok esetében is ez a helyzet áll fenn, hiszen állampolgári nézőpontból valódi előrelépés nem történt.

7) *"A kevesebb néha több".* Pénzügyi konstrukciók összetettségének mérséklése szükséges a valós tartalom alapján, egyértelműsítve a szerződésben a felek viszonyát és köteleességét.

Innovatív közösségi hitel-betét konstrukciók a MagNet Banknál

Az elemzésem alapjául választott közösségi banki megoldás, a MagNet Magyar Közösségi Bank Mentor és kapcsolódó Szféra konstrukciója. A Mentor és a Szféra olyan módon teremt kapcsolatot bank, betétes és hiteles között, hogy a betétes a bankban elhelyezett pénzével az általa kiválasztott - társadalmi értékteremtéshez kapcsolható célú -, hitellel rendelkező csoportot vagy konkrétan egy hitelest támogat.

A támogatás egyrészt a betéthez kapcsoltn, a kiválasztott hiteles kör, illetve hiteles törlesztőrészletéhez való banki hozzájárulásban, másrészt a betétes saját döntése alapján választott kamat lemondásban nyilvánul meg.

A Szféra konstrukcióval a bank közösségi szempontból értékesnek ítélt területek támogatását tűzte ki célul. Ezek 2012 augusztusában a következők voltak:

- biogazdálkodás,
- zöld energia,
- környezet- és természetvédelem,
- munkahelyteremtés,
- kutatás és fejlesztés (K+F),
- egészségügy és szociális ellátás,
- kultúra és oktatás.

A Szféra betétes nyilatkozik, hogy megtakarításával mely szektort kívánja támogatni a fentiek közül. Az elhelyezett betétek után fizetendő kamat mértékét is az ügyfél határozza meg egy sávon belül, ami 2012-ben 0,5% és a jegybanki alapkamat közötti tartományt jelentette. A kiválasztott területnek juttatott támogatás az elkötelezett ügyfelek kamatlemondásból, valamint a bank által ajánlott, fix 0,5%-os (2012) kamatszerű hozzájárulásból áll össze. A Szféra betétenként ilyen módon képzett összeggel az adott szektorba sorolt Szféra hitelek törlesztőrészleteit csökkentik, a hitelek nagyságával arányosan szétosztva. Szféra hitelként – néhány, pl. államilag támogatott hiteltípust leszámítva - bármilyen, a banknál lévő hitel megjelenhet, ha annak célja a fenti kategóriák valamelyikébe sorolható.

A Mentor konstrukció feltételei nagyon hasonlóak a Szférához, azonban a Mentor egyedi hitelek támogatásáról szól. A Mentor hiteles körbe olyan, meglévő hitelek kerülhetnek, amelyek a fenntartható fejlődést, a környezet megóvását, az általános életfeltételeket, a természeti és alkotott értékek védelmét, bővítését, fenntartását szolgálják. A Mentor betétes a Szféránál ismertetett feltételek szerint dönthet befektetett pénze sorsáról.

A Mentor, illetve Szféra körbe sorolás nem zárja ki egymást. A visszaélések elkerülése érdekében azonban sem a Mentor- sem a Szféra hitelek törlesztőösszege nem csökkenhet a jegybanki alapkamattal számolt elméleti törlesztőrészlet mértéke alá.

A Mentor- illetve Szféra kategóriába sorolást külső, független tanácsadóra bízzák. A bank tájékoztatja ügyfeleit a hitelesekről, a hitelek Szféra és Mentor oldali támogatásáról, illetve a betétekről (a betétesek megnevezése nélkül). A vázolt konstrukciókkal a bank tudatosan közelebb kívánja hozni a betéteseket a hitelezőkhöz.

A Mentor és Szféra konstrukciók értékelése

A Mentor-Szféra betétek versenyképesek a MagNet Bank többi betét ajánlatával. 2012-ben egyedül az akciós betétek kamatával lehetett nagyobb kamatjövedelemre szert tenni, mint kamatlemondás nélküli kamatválasztás mellett, azonban az akciós betétekhez további feltételek kapcsolódtak.

Banki oldalról tehát a Mentor-Szféra konstrukció alacsonyabb forrásköltséget eredményez az akciós ajánlatokhoz képest, ami önmagában kockázati szempontból pozitív. Összességében ez a hatás nem egyértelmű, hiszen a konstrukció elsősorban nem az akciós betétekkel versenyez.

A hitelezési kockázat oldaláról nyilvánvalóan kedvező a konstrukció hatása, mert a hitelestől függetlenül jut résztörlesztéshez a bank, ami a lehetséges veszteség mértékét közvetlenül, a teljesítés valószínűségét pedig közvetetten csökkenti, hiszen terheket vesz le a hiteles válláról, aki a kisebb törlesztőt nagyobb eséllyel lesz képes fizetni.

A Mentor-Szféra betétekhez 2012-ben egységesen 3 hónapos futamidő kapcsolódott, a hitelek viszont nagyon változatos futamidővel rendelkeztek, ami a lejárat transzformáció miatt a kockázatot növelte. Utóbbi hatás azonban lényegesen kisebb mértékű az előzőekben említett hitelkockázat csökkentéséhez képes, hiszen jelenleg a magyar bankszektorban általánosan - és a MagNet Banknál is - az egyik legsúlyosabb probléma a meglévő hitelportfólió romlása.

A Mentor-Szféra hiteleknek érdekében áll minél több betétest felsorakoztatni hitelek mögé, és fordítva is, meglévő ügyfél, akinek megtakarításai keletkeznek, a bankba csábíthat olyan új ügyfeleket, akiknek a támogatását kilátásba helyezi, ha igénybe veszik valamelyik vagy mindkét konstrukciót.

Kétségtelen viszont, hogy 2012-ben a Mentor-Szféra konstrukció csekély jelentőséggel bírt a MagNet hitelezési tevékenységében (összértékben várhatóan a teljes hitelállomány 2%-a alatt marad), így a fenti hatások nem érvényesülhettek érdemben.

A hitelek a Mentor-Szféra konstrukcióval mindenképpen nyertesek, a kiadásaik csak csökkenhetnek. Külön kiemelendő a Magyarországon hatalmas problémát jelentő devizahitelek terheinek könnyítésében rejlő potenciál. A konstrukció a banki és állami segítségnyújtáson túl újabb kört, a megtakarítással rendelkezőket képes bevonni a finanszírozásba.

A megoldás fejleszti a társadalmi szolidaritást, a Mentor hitel/betét páros értelmezhető úgy, hogy a bank felvállalja a magánhitelezésben (P2P) rejlő kockázatot, hiszen a Mentor betét nem különbözik a bank egyéb ajánlataitól, azaz a kedvezményezett hitel teljesítésétől nem függ a kifizetése, ráadásul az Országos Betétbiztosítási Alap által is garantált.

Nem pénzügyi jellegű előny, hogy a betétes tudja, kit támogat és mire fordítódik a pénze, amely cél akár közvetlenül is - nem anyagi - előnyére válhat, ha olyasvalami létrejöttét vagy működtetését támogatja, amit ő maga is igénybe vesz.

A vállalkozások oldaláról megemlíthető még egy pozitív hatás: Szféra hiteles körhöz csatlakozással csökkenteni lehet a törlesztőrészetet, ezért érdemes megcélozni azt a területet (szférát), amely elérhető, és amelynek érdekében anyagi áldozatot is érdemes hozni. Az így keltett motiváció társadalmi hasznossága egyértelmű. A Szféra hiteles körbe tartozni, azaz megfelelni a felállított kiválasztási követelményeknek, önmagában is kommunikációs előnnyel jár a társaság részére, ahogy a másik, betétes oldalon megjelenés egy megnyilvánulási formája lehet a CSR (Corporate Social Responsibility) melletti elkötelezettségnek.

A Mentor-Szféra páros modellje hatékony állami vagy önkormányzati támogatás lehetőségét is magában rejti, feltételezve, hogy hasonló konstrukciók a jövőben más intézményeknél is megjelennek. Kis mértékű állami vagy helyi kamatkedvezmény a hiteles részére ösztönzést jelent építő célú terveinek olcsó forrásból történő megvalósításához, míg a betétesnek juttatott kamattámogatás - amellet, hogy a hitelezéshez szükséges anyagi háttér megteremtésre ösztönöz -, egyúttal a lokálisan meglévő források helyben tartását és támogatandó irányba fordítását is elősegíti.

Konklúzió

A közösségi banki modell tulajdonképpen nem egy jól körülhatárolható működési forma, hanem inkább egy szemlélet megtestesülése, a társadalmi hasznosság szempontjának minél közvetlenebb képviselete a pénzügyekben. Ugyanakkor a szektor pénzügyi intézményeit különböző összeállításban, más-más hangsúllyal jellemzik a különböző közösségi banki jegyek és az elkötelezettségi szint is eltérő.

Már eddig is előfordult, hogy közösségi banki innovációk idővel megjelentek a többi bank kínálatában, például a csernobili atomkatasztrófa után a GLS Bank és a Triodos Bank indított projekteket a szélenergia felhasználás finanszírozására. Ami akkor kuriózumnak számított, mára általánosan elterjedté vált (Vandemeulebroucke, Beck & Kaufer, 2010).

A megfogalmazott közösségi banki válságkezelési javaslatok hasznosságát nehéz vitatni. Mégis, megvalósulásuk komoly akadályokba, ellentétes érdekekbe ütközik. A világ azonban változik, a jövőben a különböző közösségek erősödése prognosztizálható, melyek hosszú távon kikényszeríthetik a társadalmi szempontok hatékonyabb érvényesülését, úgy a globális pénzügyi struktúrában, mint az egyes bankok gyakorlatában.

A Gartner piackutató cég elemzése szerint "A vállalatok nyíltabb megközelítést alkalmaznak majd a döntéshozatali folyamatokban, lehetővé téve a szervezet minden tagjának, sőt, még a szervezeten kívülieknek is a beleszólást. A gazdálkodási célokat a részvényesek, az alkalmazottak és a helyi közösségek közötti egyeztetések útján tűzik majd ki" (A közösségi média..., 2012). Valószínűleg a bankszektorban sem lesz ez másképp, hiszen ez a közösségi bankoknál már jelenleg is gyakorlat. Az ügyfelek a jövőben oda fogják vinni a pénzüket, ahol a működésre és annak eredményére is hatással lehetnek.

Irodalomjegyzék

- Banking Scandal May Have More Damaging Ripple Effects (2012). *Ethics Newslines*, Jul 23rd. <http://www.globalethics.org/newslines/2012/07/23/libor-scandal/> [2012.12.30.]
- A közösségi média magát a kapitalizmust formálja át (2012). Budapest: MTI. 2012.12.03. http://www.hvg.hu/Tudomany/20121203_kozossegi_media_kapitalizmus [2012.12.30.]
- VANDEMEULEBROUCKE, V., BECK, K., & KAUFER, K. (2010): *Networking Social Finance*. Brussels: INAISE, Institute for Social Banking (Germany), MIT (USA).

Internetes források

- <http://www.relbanks.com/top-european-banks/assets> [2012.09.05.]
- <http://www.triodos.com> [2012.12.30.]
- <http://www.europeanfinancialreview.com/?p=4598> [2012.09.05.]
- <http://www.gls.de> [2012.12.30.]